Universiteit Leiden
The Netherlands

Hoezo gaat Arie met pensioen?

Corver, Norbert

Citation
Corver, N. (2016). Hoezo gaat Arie met pensioen? In *Aries netwerk: een constructicon* (pp. 54-58). Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/3213661

Version: Publisher's Version
License: Creative Commons CC BY 4.0 license
Downloaded from: https://hdl.handle.net/1887/3213661

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

17. Hoezo gaat Arie met pensioen?

Norbert Corver, Universiteit Utrecht

Het stellen van vragen is een belangrijk onderdeel van ons dagelijks taalgebruik. In zogenaamde vraagwoordvragen staat het vraagwoord (bijv. *wie, wat, wanneer, waarom, hoe*) in het Nederlands typisch aan het begin (de linkerperiferie) van de zin. Dit plaatsingsgedrag wordt in (1a)-(1b) geïllustreerd aan de hand van een hoofdzin:

(1a) *Wat* gaat Arie doen?
(1b) *Waarom* gaat Arie met pensioen?

Zoals beide voorbeeldzinnen laten zien, volgt het finiete werkwoord (de persoonsvorm) onmiddellijk op het linksperifere vraagwoord. Het subject, *Arie*, volgt op zijn beurt op het finiete werkwoord. We hebben in (1a)-(1b) dus te maken met een inversiewoordvolgorde.

Beschouw nu ook de volgende twee zinnen:

(2a) *Hoezo* gaat Arie met pensioen?
(2b) *Hoezo* Arie gaat met pensioen?

Deze zinnen laten zien dat er twee varianten zijn van de *hoezo*-constructie: (i) een variant met inversie-woordvolgorde (2a); (ii) een variant met zogenaamde rechte woordschikking (2b).

Op het eerste gezicht lijkt de *hoezo*-variant in (2a) het gedrag te vertonen van 'normale' vraagwoordvragen: *hoezo* staat in de linkerperiferie en de zin vertoont de inversievolgorde in hoofdzinnen. De *hoezo*-variant in (2b) lijkt bijzonder in die zin dat we geen inversie hebben: het subject *Arie* gaat vooraf aan de persoonsvorm *gaat*.

Ook al lijkt variant (2a) te wijzen op het bestaan van "normale" *hoezo*-vraagzinnen, toch blijkt dit type vraagzin zich anders te gedragen dan vraagzinnen die ingeleid worden door vraagwoorden zoals *wie* of *waarom*. Een nauwkeuriger vergelijking van het gedrag van *waarom*-zinnen en *hoezo*-zinnen brengt een aantal verschillen aan het licht. Ten eerste, *waarom* komt voor in indirecte vraagzinnen, *hoezo* niet:

(3a) Ik vraag me af waarom/*hoezo Arie met pensioen gaat.
(3b) De vraag waarom/*hoezo Arie met pensioen gaat werd niet gesteld.

Ten tweede, *waarom* komt als restant voor in zogenaamde *Sluicing*-constructies, *hoezo* niet:

(4) Arie gaat met pensioen. Vraag me niet waarom/*hoezo.

De volgende *Sluicing*-achtige constructie laat hetzelfde contrast zien:

(5a) Arie gaat [je raadt wel waarom/*hoezo] met pensioen.
(5b) Arie gaat [God weet waarom/*hoezo] met pensioen.

Ten derde, *waarom* kan nevenschikkend verbonden worden met een ander vraagwoord met bijwoordelijke functie. Een dergelijke nevenschikking is onmogelijk voor *hoezo*:

(6) Wanneer en waarom/*hoezo gaat Arie met pensioen?

Hetzelfde contrast treffen we aan in nevengeschikte structuren zoals (7):

(7) Wanneer gaat Arie met pensioen, en waarom/ *hoezo?

Ten vierde, *waarom* kan *in situ* (d.w.z., in zinsinterne positie) voorkomen, *hoezo* niet. (8a) toont dit contrast voor echo-vraagzinnen, (8b) voor meervoudige-vraagwoordzinnen.

(8a) Arie gaat waarom/*hoezo met pensioen?
(8b) Wie gaat er waarom/*hoezo met pensioen?

Ten slotte, *waarom* in (9a) kan naast een korte-afstand-interpretatie (het waarom van de verwachting) ook een lange-afstand-interpretatie (het waarom van het met pensioen gaan) krijgen. *Hoezo*, daarentegen, kan alleen een korte-afstand-lezing krijgen.

(9a) *Waarom* verwacht je dat Arie met pensioen gaat?
(9b) *Hoezo* verwacht je dat Arie met pensioen gaat?

Het bovengenoemde grammatische gedrag van *hoezo* wijst er wellicht op dat *hoezo* een vraagwoordachtig element is dat zijn basispositie in de linkerperiferie van de zin vindt. Van andere vraagwoorden (bijv. *waarom*) wordt gewoonlijk aangenomen dat ze vanuit een zinsinterne basispositie naar de linker-periferie van de zin verplaatst worden. Schematisch kan dat verschil als volgt worden weergegeven:

(10a) *Hoezo* gaat Arie met pensioen?
(10b) *Waarom* gaat Arie waarom met pensioen?

Mogelijk speelt subjectiviteit (Verhagen 2005) een rol in het plaatsingsgedrag van *hoezo*. Bij het gebruik van *hoezo* klinkt verbazing van de zijde van de *spreker* door. Het gebruik van *waarom* heeft een neutralere betekenis. Deze spreker-gerelateerde interrogatieve betekenis van *hoezo* zou een rol kunnen spelen in het distributionele gedrag ervan (d.w.z., alleen in hoofdzinnen, niet *in situ*, en niet nevenschikkend verbonden met een niet-discoursegebonden vraagwoord zoals *wanneer*).

De spreker-verbondenheid van *hoezo* brengt ons terug bij variant (2b), waar we een rechte woordschikking hebben, d.w.z. het subject *Arie* gaat vooraf aan de persoonsvorm *gaat*. Merk op dat deze woorvolgorde onmogelijk is in een zin ingeleid door het vraagwoord *waarom*: *'Waarom Arie gaat met pensioen?' De vraag rijst hoe het kan dat *hoezo* voorafgaat aan het subject (*Arie*) en niet aan het finiete werkwoord (*gaat*). Een voor de hand liggende mogelijkheid is dat *hoezo* in (2b) een zinsinitieel interjectie-achtig element is dat de betekenisaspecten 'interrogativiteit' en 'verbazing' in zich verenigt. Het subjectieve betekenisaspect 'verbazing' (van de zijde van de spreker) treffen we ook aan bij andere zinsinitiële interjecties; zie bijvoorbeeld (11). Ook het feit dat we na *hoezo* in (2b) een korte pauze kunnen krijgen wijst op interjectie-achtig gedrag.

(11) God/gut/jezus/hé/nee-maar, Arie gaat met pensioen.

Merk ter afsluiting de volgende zin op, waarin *hoezo* voorafgaat aan het vraagwoord *waarom*:

(12) A: Waarom gaat Arie met pensioen?
B: Hoezo, waarom gaat Arie met pensioen?

Aangezien in het Nederlands slechts één vraagwoord aan het begin van de zin kan staan, moeten we concluderen dat *hoezo* in deze zin een interjectie-achtig element is.

Referenties

Verhagen, A. (2005). *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax, and cognition.* Oxford: Oxford University Press.